

na to gleda, da se, kar je moč, z majhnimi stroški napravi, da se blizo nje hlev, skedenj in gnojišče postavi. Tako hiša stoji prav za prav kakor kak boren prislonek k hlevu ali skednju, ki ima eno nizko in tamno izbico. Nje duri so tako nizke, da se moraš vselej pripogniti, če hočeš va-njo, ako le nisi prtlikovec; okna so včasih komaj poldrug čevelj visoke, v nekterih bajtah pa še celó tako majhne, da komaj glavo skoz pomoliš; peč v nji je navadno tako velika, da velik del hišnega prostora povzame; poleti in pozimi se za ljudi in žival v nji kuha. Svečava so navadno trske iz jelovega ali bukovega lesa napravljene, od katerih se mnogokrat tako kadí, da ljudje skor sami sebe ne razločijo. Pa še to je, da v hišah dostikrat tudi kuretnina in druga domača žival prebiva. Okna so dostikrat proti gnojnemu kupu obrnjene, in hišnim vratam nasproti stoji hlev ali pa stranišče (sekret). Če je vas še v tako dobrem in zdravem kraju, si ga kmet v svoji hiši s slabim zrakom pokvari.

Hočeš imeti hišo na pravem mestu, postavi jo proti jugu, to je, proti poldanski strani. V tacih hišah ne trpé prebivavci poleti take vročine, pozimi pa tudi tacega mraza ne, kakor v onih, ki so proti jutru ali pa večeru obrnjene, ktere poleti 4 ali 5 ur zjutraj ali popoldne solčna vročina prepeka. Če so hiše proti jugu (poldnevu) obrnjene, jih solnce poleti skorej nič ne zadeva, in čeravno zjutraj ob 9. ali 10. uri v hišo sije, jo popoldne ob 2. ali 3. uri že popušča, ker tako visoko na nebesu stoji, da le na streho sije, ne pa v hišne sobe; — v hišah proti poldnevu obrnjenih je pa to ravno narobe; v take hiše jame solnce po svojem nizkem teku že zjutraj sijati in jih razgreva kakih 7 do 8 ur; zato je pa tudi v njih topleje, one so svetleje in ne potrebujejo toliko kurjave, kakor hiše na drugo stran obrnjene.

Vse, kar vlažne soparice v hišah in poleg hiš napravljaja, bi se moglo odstraniti; zato naj bi hišni gospodarji najbolj na to gledali, da bi zidovje in lesnino svojih hiš, kar se dá, vedno suho ohranili.

Mali vrtec s cvetlicami pred hišo lepša hišo; cvetlice se ponašajo na solncu najbolj, zato je pa tudi najgorši kraj za cvetnjake na južni hišni strani. V Švajci se vidi pred vsako kmečko hišo prijeten cvetličan vrtec. Nikar ne mislite, da je to pregosposko, predrago ali zamudno za kmeta; če si enkrat za par grošev kupi korenin georginjah, si jih zarediš, da jih imaš ti pa tvoji otroci dovelj, če jih pozimi v hram spraviš kakor krompir. Pa še družih cvetlic je dosti. Le ta misel naj enkrat predere pri kmetih, da Bog ni cvetlic vstvaril samo — za gospôdo.

Natoroznanske stvari.

Nektere avstralijske živali.

Človek je že tak, če kako reč ali stvar vidi in pregleda le povrhom, da je prav ne pozná, ali pa če samo sliši kaj o nji, potlej si domišljuje, kaka pa kaka je vsa, in časi mu posebno igra domišlija. — Kaj vse so mislili o Avstralii, dokler so jo poznali le povrhom in ne vse. Mislili so, Bog vedi, kaka je, kaka puščava, da je vse sama skala, sklad na skladu, prepad pri prepadu, brezno pri breznu, vmes pa da so razširne peščenine, le tam pa tam da raste kako drevo, — izključeno, golo, pritlikasto, še za kurjavo ne. Za prebivavce so mislili, da niso ljudje ne opice, ampak nekake potvare (missgeburten). No, dan danes ni nihče več tacih misel o Avstralii; vtrnile so se in znano je zdaj, kako rodovita je po nekterih krajih. Precej bogata je zlata, kotlovine in premoga, rastlin in žival,

ktere se posebno razločujejo od živalstva in rastlinstva po družem svetu.

Anglež Bennet je precej obširno popisal Avstralijo in na svetlo dal vès popis pod naslovom: „Gatherings of a Naturalist in Australasia, by George Bennet. London 1860.“ — Častiti bravci, náte nekoliko ondukajšnjih živali, kake so.

I.

Tičetulenj.

(Ornithorhynchus paradoxus*).

Evropejski natoroznanci sprva še vedili niso za to žival, kam bi jo prav vvrstili v živalski sistemi: ali med golazni, ali med tiče, ali med dojlke. Naposled so vendar med dojlke vzeli jo. Pa še verjeli niso precej, da bi to res bila kaka posebna žival. Za méh so mislili, da je kacega starega krta meh z gosjim kljunom spredaj. Pozneje so se preverili, in ko so bili bolj izpoznali jo, popisal je jo Šav 1799. leta in imé: „Platypus anatumus“ dal jej. Al kmali so jo prekrstili in dali ji ime „Ornithorhynchus paradoxus“, in to je ostalo. Naselniki v Neu-Süd-Wal-u pravijo tej živali „povodnji krt“, zamurci pa jo drugače imenujejo, nekteri tako, nekteri tako, vsak po svoje.

Ko je Bennet prvič videl to žival, o tem pripoveduje to-le: „Lep večer je bil — poleti. Šel sem s tovarši k neki reki, v kateri je še precej bilo teh živali. Unkraj reke je bila cela vrsta divotnih holmecev, lepo obraščenih z drevjem. Vse polno rumeno cvetočih, lepih dreves je rastlo tudi ob reci in veje stezalo nadnjo. Po krasnih redkovejastih evkaliptih (Eucalyptus**) so se veseli smejali avstralijski povodnji kosi. Vse je bilo veselo, vse živo in tako prijazno in divotno! Plo-dovito je obalo obraščala trstika (Arundo phragmites) unkraj, kjer je tam pa tam 12 do 14 čevljev visoka metlavka (Cibotium Billardieri) zibala se v rahlem večernem vetriču, vmes pa smejali se belo-cvetoči šopki in rudeče kopinje. Po reci je plavalo jajčasto damasonijevo listje (Damasonium ovalifolium). Najbolj mi je dopadla pa „Vallisneria“, ktere je vse polno bilo po strugi, njeni široki, na pol prozorni listi so pa plavali po vodi.

Po tacih krajih je tičetulenj rad. Med mnogoterimi, med mnogimi povodnjimi cveticami ima največ živeža — zeželke (insect), zato si luknje koplje ob vodi po senčnih, obraščenih obalih.

„Solnce je ravno bratu zapadu v naročje podajalo svoje zadnje zlatosjajne žarke, ko so mi tovarši pokazali vodo, da se lehno giblje: plaval je tičetulenj. Glavo je imel zunaj, drug je bil pa vès v vodi. Ko sem zagledal ga, vesel sem bil, zato ker dozdej nisem še nobenega vidil živega, toda tihi tihi smo morali biti, kajti — če le kaj zasliši, precej šine pod vodo, in ni ga kmali zopet venkaj; pa sej tudi sicer ni dolgo v vodi, eno, dve minuti, k večemu tri, delj ne, ampak prikaže se, pa zopet skrije in vselej se prikaže nekoliko preč od ondukaj, kjer se je bil skrila, — kazno in očito, da plava tudi pod vodó. Ta trenutek mora biti že pripravljen strelec, da ga precej počí, kakor hitro se prikaže, če ne, pa ga ne dobí. Če pa vzeme v roko puško in nameri še le potem, ko že kuka iz vode, preplaši ga, da kar izgine, ker — zeló je boječa ta žival. Pa od blizo mora vstreliti, če ne, ne dobí ga, in na glavo mora zadeti ga, po drugod je premehak, prerad se vdá.“

Telo ima stisnjeno ta žival. Koža je zgoraj debela, temno črno-rujava, na prsih in na vratu spodej pa jasnejša, rujava in voljna, tako, kakor svila. Mladim je

*) Schnabelthier. **) Gumbaum.

rep spodej srebrobelo kosmat, starejšim pa gol. On in ona — oba sta enake barve, tako da po barvi ni mogoče razločiti ju; on ima na zadnjih nogah premakljivo ostrogo, tako, kakoršno imajo naši petelinje, ona pa ne. Zamurci mislijo, da je strupena, pa ni res, zato se strašno bojé te živali. Stegna ima kratke in plaskonoga je. Prstov ima po pet na nogah: na sprednjih daljše nego je preponka (schwimmhaut), na zadnjih pa krajše in dobro koplje, urno z vsimi štirimi, zato ker ima močne kremplje. Glavo ima plošnato, od gobca naprej dve tudi plošnati ustnici, kakor gosji kljun. Zobé ima samo štiri. Zgornja ustnica je vmazana sivo-črna, spodnja pa poltne barve. Oči ima majhne pa prav svetle, rujave. Duha je čisto ribjega. Zamurci jo jedó, toda varno jo lové. Dolga je po čevlji in 6 do 8 palcev; zvije se lahko tako, kakor jež. On je nekoliko večí nego ona.

Te živali je vse leto dosti ob avstralijskih rekah, največ pa spomladi in poleti, vzlasti zjutraj in zvečer v mraku. Plava presneto umetalno, proti vodi dobro vesla, z reko vred pa jo voda nese kar sama.

Bennet je večkrat preiskaval želodce, pa vselej je dobil v njih zežek — že ostanke, zmešane z grahutom in glenom. Avstralci trdé, da ob povodnjem bilji živi ta žival. Mlade — vjete je treba živiti najprvo z mlekom, potlej pa z zežekami in glenom.

Kako se plodí, tega dolgo časa niso vedili natoroznanci. S popotnimi vred so mislili, da ima jajca, kakor tiči. Mislili so pa to zato, ker dolgo časa niso vedeli, da babica ima ziske.

Tičetulenj si po obalih koplje 20 — 50 čevljev dolge zvite luknje, ktere so na koncu jajčaste. V tem jajcu podobnem prostoru ima nastlano s suhim povodnjim biljem, na katerem ima mlade. V to luknjo ima po dva vhoda, enega na vrhu, kjer gré zrak v luknjo, enega pa v vodi.

Bennet bi bil rad vidil tako luknjo. Zato je seboj vzal zamurca, Darogo po imenu, ker je znal dobro stikati take luknje, in ker je dobro vedel za-nje.

„Kmalo sva našla eno“ — tako pripoveduje sam. „Stopinje va-njo so bile še čisto nove, zatoraj sva precej vedila, da je gotovo kaj v njej. Brž sem dal prnesti lopato, pa ko je Darago vidil, da bodeva kopal, precej se je začel braniti, da ni nič v tej luknji, zastonj da bi bil vès trud. Kaj sem hotel? Druzih kopačev sem moral vzeti. Darago je še le nazadnje nekoliko pomogel, ker je druge vidil, da se nič ne bojé. S svojo palico je kmali dobil, kako in kam se vije luknja in potlej je on več opravil samo s palico nego vsi uni z lopatami. Še predno smo prišli v veliko jajčasto luknjo, že je tičetulenj radovedno gledal iz nje. Močno se je branil, ali vendar-le — vjeli smo ga. Pa ni bil on, ampak ona, starka. Zaprli smo jo v kletko iz trave spleteno. Prav pohlevna je bila, samo če smo jo motili, kadar je spala, takrat se je vselej oglasila — tiho. Novembra meseca, djal je Darago, da tačas je ta babica imela več mladih, menda je že poznal ali kali. Iskali smo še naprej, in res, našli smo več lukinj blizu ondukej, v luknjah pa mlade. V eni smo dobili 3 po 3 palce dolge, lupin pa nič ne, kakor so nekteri trdili, da jajca nese ta žival. Veči mladiči so nekoliko tednov živeli zaprti, prav ljubeznjivo in skupaj so se igrali, al poginili so, dasiravno smo jih varovali in stregli jim. Rad bi bil žive prinesel v Evropo, pa ni bilo mogoče.“

Danes to, drugo pot pa katero drugo žival, da enmalo izvemo, kaj je stvaril Bog po družih delih svetá. Podgoriški.

Slovstvene stvari.

Časniki avstrijski za leto 1864.

Na pol novica, na pol smešnica.

Dunajski časniki razglašajo, da za letošnje leto — po imeniku dunajske c. k. pošte — izhaja v našem cesarstvu v vsem skupaj 362 časnikov, političnih namreč 135, nepolitičnih 227. Političnih je: nemških 80, slovanskih 6, poljski 4, srbska 2, hrvaška 2, ilirski 1, rusinska 2, laških 13, madjarskih 16, rumunski 3, grška 2, slovaški 1, hebrejska 2. Nepolitičnih je: nemških 190, českih 13, poljskih 14, srbskih 7, slovaški 4, slovenski 4, hrvaških 6, laških 29, madjarskih 57, rusinska 2, grški 4, hebrejska 2, francozki 1. — V vrsti političnih nahajamo 6 slovanskih; kateri neki so to? Ali srbski, hrvaški, poljski, rusinski, slovaški (slovenski) niso tudi slovanski? Ali so morebiti to česki, ker sicer v imeniku ni nobenega česk. političnega časnika? Ali so tudi morebiti „Novice“ vtaknjene med politične slovanske časnike, ker imamo ne le 4, ampak 5, ali prav za prav 7 slovenskih časnikov, ako se tudi tisti med časnike štejejo, kateri ne izhajajo vsaki teden. Ali ni ilirski tudi slovansk časnik? — Iz tega samega se vidi, kakošna tema je še pri nas v Avstrii, da se take marine mrdeljice (galimathias) razglašajo po svetu! Po takem res ni čuda, da celó tisti časniki, ki tako imenovano „véliko besedo“ imajo v Avstrii, tudi ne poznajo narodov avstrijskih, ker še ne poznajo jezikov. Pripoveduj takim potem o slovanskih jezikih; kaj ti koristi? Martina pošiljaš v Zagreb, pa Martin ti pride zopet iz Zagreba!

Slovensko slovstvo.

* *Geschichte der slovenischen Literatur* s pridjano povestnico glagolskega slovstva je knjiga, ki jo je spisal slavni Šafarik s posebno pripomočjo Kopitarjevo in Čopovo. Tako stoji o vvodu samem. Knjiga obsega povestnico slovenskega slovstva od njegovega začetka — tedaj od dóbe Truberjeve do leta 1832. Razdeljena je na dva dela: v prvem stojé po vrsti vsi možje, ki so kaj slovenskega pisali, njih rojstni kraj, leto in dan, kolikor se je dalo izvedeti, pa vseobéčna karakteristika vsacega pisatelja. O imenih se pritožuje pisatelj, da ne vé skoraj, kako bi jih pisal, prav po kmečko ali po gosposko; priimke piše kolikor mogoče slovenski. Drugi del je razdeljen na toliko predelov, kolikor je ved, o katerih se je kaj pisalo; v vsakem predelu so navedeni naslovi posamesnih knjig, ki spadajo sem, s kratko kritiko vsakega spisa posebej. — Možje, ki so pisali to knjigo, so porok, da je izborna; priporoča se tedaj sama. V Pragi je naprodaj pri gosp. Kober-ju in stoji 1 gold. 60 n.; najde pa menda pot tudi v Ljubljano in druge slovenske kraje, ako je ni še našla. —

Národne stvari.

Ozir v čitavnico ljubljansko.

Po obljubi poslednjega lista preteklega leta izročujemo svojim bravcem tú obljubljeni govora v letnem zboru čitavnice ljubljanske. Obá nam kažeta, kaj se je godilo preteklo leto v tem društvu. Prečastiti gosp. prof. dr. Vončina, ki je dosihmal predsedoval čitavnici naši, je omenjeni zbor začel s sledečim govorom: „Slavni zbor! Ne samo spodobi se, tudi celó potrebno je, da o drugi obletnici narodne naše čitavnice predrago nam društvo od vseh strani si bolj natanko